

Кочерган М. П.

ОСНОВИ ЗІСТАВНОГО МОВОЗНАВСТВА : Підручник

К. : Вид. центр «Академія», 2006.— 424 с.

Кінець ХХ — початок ХХІ ст. у вітчизняній лінгвістичній науці пов'язуються з фундаментальними працями вчених, у яких визначається сучасний стан мовознавства й окреслюються перспективи його розвитку в усьому світі.

Професор Кочерган М. П. належить до покоління тих учених, які своїми дослідженнями закладали фундамент у величну споруду українського мовознавства. Сьогодні ж за нових тенденцій розвитку мовознавства М. П. Кочерган креативно втілює свої невичерпні ідеї в новому підручнику «Основи зіставного мовознавства», який, за словами В. М. Манакіна, «є поки що першою та єдиною в Європі і світі спробою системного викладення контрастивної лінгвістики на всіх мовних рівнях»¹.

Рецензований підручник, без перебільшення, є тією науково-методичною працею, на яку з нетерпінням чекали перш за все здобувачі наукових ступенів, що готуються до складання кандидатського іспиту зі спеціальності «порівняльно-історичне та типологічне мовознавство». Це потужний ґрунт для загальної підготовки здобувачів, який дозволить сформулювати чіткі уявлення про етапи розвитку зіставного мовознавства, про основні терміни й поняття, а також про суміжні явища в цій сфері.

Апелюючи до короткої анотації на початку підручника, хотілося б навести позицію самого М. П. Кочергана щодо змісту рецензованої праці, зокрема те, що в ній «інтерпретовано основні поняття контрастивного мовознавства... та висвітлено найважливіші спільні й відмінні ознаки мов світу на всіх рівнях їхньої структури» (с. 2). Ці анотовані рядки підтверджують як актуальність, так і необхідність постановки та розв'язання першочергових завдань порівняльного мово-

знавства, одним із яких є порівняльне вивчення будови різних мов. Актуальність цієї наукової проблеми посилюється взаємозумовленістю окремих елементів мовних структур. Тут доцільно згадати думку Л. В. Щерби, який свого часу обстоював нагальну необхідність вивчення структур різних мов. Він справедливо зазначав, що «на перший погляд здається, начебто цим завжди й займалися лінгвісти, і що ніякої специфічної проблеми сьогодення тут немає. Утім, ...якщо звернути увагу на те, як дотепер вивчалася структура різних мов і як це треба робити, то стає очевидним, що мовознавство справді постало перед лінгвістичною проблемою надзвичайної важливості»².

У підручнику М. П. Кочергана якраз ґрунтовно описано всі можливі підходи до вивчення особливостей фонетико-фонологічних систем різних мов, структури складів у них та своєрідності наголосу, розкрито специфіку мов щодо способів словотворення, схарактеризовано аспекти зіставного дослідження морфологічних систем різних мов та визначено параметри зіставлення синтаксичних одиниць і засобів вираження синтаксичних зв'язків та семантико-синтаксичних відношень у різноструктурних мовах. Окрему увагу приділено лексико-семантичним системам мов у контрастивному висвітленні та деяким питанням зіставної фразеології.

Якщо говорити про призначення підручника студентам, то тут передусім варто зацентувати увагу на дисципліні «Порівняльна типологія», під час вивчення якої студентам стануть у пригоді як теоретико-методологічні відомості зіставного мовознавства, так і практичні ілюстративні матеріали з глибокою і переконливою аргументацією, скажімо, таких питань, як зіставлення граматичних категорій роду, числа, відмінка, часу, особи тощо.

¹ Манакін В. М. Про «семантичні примітиви» та еталон порівняння в зіставному мовознавстві // Мова. Людина. Світ.— К., 2006.— С. 204.

² Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике.— Ленинград, 1958.— Т. 1.— С. 5.

Міждисциплінарні зв'язки рецензованої праці у вищівському її застосуванні простежуються також із дисциплінами «Вступ до перекладознавства», «Теорія та практика перекладу» тощо. Цінною інформацією тут є тлумачення поняття безеквівалентної лексики, лексичних лаун та можливих шляхів їхнього перекладу.

Заснують на окрему позитивну оцінку запитання та завдання після тематичних розділів і підрозділів, подані методично виправдано. Запитання й завдання складено в такий спосіб, аби студент, даючи на них відповідь, зміг чітко для себе упорядкувати ключові положення кожної теми, осмислити їх і критично проаналізувати, навести власні приклади на підтвердження або спростування деяких ілюстрацій, які можна витлумачити по-різному.

Не можемо обійти увагою і укладений «Короткий термінологічний словник» (с. 349–386), який також допоможе систематизувати знання студентів та здобувачів.

Повертаючись до загальних питань зіставного мовознавства, висвітлених кризь призму дослідницького досвіду М. П. Кочергана, хотілося б зупинитися на висвітленні в підручнику тих проблемних питань, які й дотепер є дискусійними, зокрема тип мови і мовний тип. Як наголошує сам автор, «загальноприйнятого визначення цього поняття у мовознавстві ще не існує. Не встановлено й критеріїв визначення типу мови» (с. 58). Утім, М. П. Кочерган цими тезисними фразами не обмежується, а намагається навести різні позиції дослідників щодо цього питання, формує власне бачення мовного типу і типу мови, дає коректні несуперечливі їх визначення (с. 59, 62), уточнює, яке поняття є ширшим, а яке вузким (с. 62), підтверджує власні теоретичні спостереження конкретними прикладами на матеріалі різних мов: української, арабської, турецької, німецької, французької тощо.

Складною проблемою як для студентів, так і для аспірантів є застосування в курсових, дипломних, магістерських та дисертаційних працях відповідних методів дослідження. Зіставлення систем мов у цілому та їхніх окремих мікросистем, зокрема на тлі загальної тенденції впорядкування й систематизації одержуваного обсягу інформації, сприяло розвитку різних методів зіставно-типологічного вивчення мов. У розділі «Методика зіставного мовознавства» не лише описуються відповідні методи зіставлення мовних одиниць і явищ, а й пропонуються

студентам та аспірантам рекомендації щодо етапів проведення зіставного аналізу (с. 93). До того ж кожний метод у його практичному застосуванні М. П. Кочерган розглядає в контексті певного мовного рівня на прикладах зіставлення його одиниць з різних мов. У цьому ж розділі є параграф, присвячений одному з найскладніших питань зіставної лексичної семантики — питанню про еталон міжмовного зіставлення (*tertium comparationis*), адже, на думку автора, «ефективність контрастивного аналізу залежить від вдало вибраного еталона (основи порівняння), на основі якого визначається реалізація певної ознаки» (с. 81). Тут же подаються пропозиції, які засоби можна використовувати як основу зіставлення (с. 85).

Ще один надзвичайно важливий аспект підручника потребує уваги. Це розділ «Історія зіставного мовознавства». На думку М. П. Кочергана, у деяких науковців чомусь склалося враження, «що зіставне мовознавство — один із наймолодших напрямів, який раптово виник у 50-ті роки ХХ ст. завдяки працям Р. Ладо, Г. Нікеля, Л. Деже тощо...» (с. 24). Такі безпідставні твердження спростовуються в цій праці шляхом наведення хоча й стислих, але таких даних, що існували в історії розвитку зіставних досліджень.

Хотілося б також відзначити ще одну позитивну рису рецензованої праці. Це некатегоричність М. П. Кочергана у спростуванні багатьох тверджень, які в інших підручниках часом подаються як беззаперечні. Це дає можливість молодим науковцям і студентам не боятися висловлювати власну думку, а головне, автор з повагою ставиться до здобутків і результатів, можливо, подекуди суб'єктивних, своїх попередників і сучасників (с. 25).

Проте, як і кожна фундаментальна наукова праця, підручник М. П. Кочергана спонукає дослідників, які працюють у сфері зіставної лінгвістики, до продовження розпочатої роботи у напрямі висвітлення питань зіставної текстової семантики, мовних особистостей різних культур, мовленнєвої поведінки інтраквантів — представників різних культур у певних комунікативних ситуаціях, типології міжмовних мовленнєвих актів тощо. Тим більше, що спочатку контрастивний аналіз спирався в основному на факти мовної системи, а тепер дедалі більше залучається текст, мовленнєві акти та інші текстові одиниці з урахуванням нових тенденцій розвитку сучасної лінгвістики.

Л. МАЦЬКО, А. КОРОЛЬОВА